

NOVI TRAČKO-MITRIČKI VOTIVNI RELIJEFI

U osmoj svesci nove serije ovoga časopisa (1905), na strani 118 i d., opisao sam neke olovne pločice s reljefima koje potječu iz rimskoga vremena, a nalaze ih u krajevima oko srednjega i donjega Dunava. U ono doba imao ih je Arheološki muzej u Zagrebu 6 komada, 2 iz Siska, 1 iz Vinkovaca, 1 sa teritorija staroga Sirmiuma, a 2 sa područja stare Bassijane. Jedva je taj članak bio štampan, dobio je Narodni muzej još jedan primjerak iz Divoša u Srijemu, pa sam ga odmah objavio u istoj svesci „Vjesnika“ na str. 204 i d. To je bio najljepši i najpotpuniji dotada poznati primjerak spomenika te vrsti, i ostao je to do danas. Na poziv gosp. Hampela, tadašnjega urednika časopisa Mađarskoga narodnoga muzeja, objavio sam taj primjerak i u *Archaeologiai Értesítő* XXVI 1906 str. 39 i d. Novu olovnu pločicu još nepoznatoga tipa nabavio je muzej g. 1906 iz Srpske Mitrovice, pa sam ju opisao u „Vjesniku“ IX 1906/7 str. 196. Hampel se je osobito zanimao za te spomenike, pa je već u XXIII svesci svojega časopisa (1903) bio opisao velik broj reljefa pod naslovom „Okonjena božanstva na antikinim spomenicima u krajevima oko Dunava“. O istoj stvari napisao je opširan članak i u arheološkom časopisu grada Budimpešte „*Budapest Régiségei*“ VIII 1904. Hampel je, po svojem planu, obradio velik broj spomenika među sobom vrlo heterogenih, ne samo po materijalu nego i po sadržaju. On je mogao učiniti neka vrlo važna opažanja, pa je ustanovio uplive tračke religije, kulta Kabira i Dioskura, Mithrasa i Sola. Hampel nije te spomenike pustio ni kasnije s vida, pa je dodatke objavljivao u kasnijim svescima svojega časopisa (XXV 1905, XXXI 1911 i XXXII 1912). Kasnije se, među inima, bavio tim predmetom M. Abramić u časopisu bečkoga Arheološkoga zavoda „*Jahreshefte*“, XVII 1914, *Beiblatt* str. 94 i d., u dodatku članku o iskapanjima u Ptuju. Iste godine opširnije se s tim predmetom bavio Mih. Rostovcev u Izvjestjima Arheološke komisije u Petrogradu (XXXXIX 1914), a u novije doba napisao je o tim pločicama isti ruski učenjak važnu studiju u „*Mémoires présentés par divers savants à l'Académie des Inscriptions et Belles-lettres*“ XIII, II 1923, prilikom publikacije jedne mramorne pločice sa reljefom koju je nabavio Louvre, a našla se u dolini Eufrata. U tom članku publicira Rostovcev i sedam pločica našega muzeja, po fotografijama koje smo mu mi poslali.

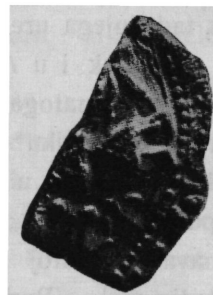
Među tim olovnim pločicama imade različitih tipova, ali se neki tipovi opetuju u više primjeraka, tako da bi se katkada skoro moglo reći da su izliveni iz istoga kalupa. Od g. 1905, kada sam publikovao zadnji (osmi) primjerak Narodnoga muzeja u Zagrebu, nabavio je taj muzej još četiri cijela olovna primjerka i jedan sitan fragmenat, tako da ih sada imade 13. Votivnih reljefa s istim sadržajem u mramoru nije naš muzej imao sve do godine 1913. Te je godine u oktobru izjazuhan jedan fragmenat opisan dolje pod brojem 14.

U novije doba bavi se tim reljefima intenzivno profesor D. Tudor sa rumunjske škole u Rimu. On je uspio da u različitim muzejima ustanovi preko 130

primjeraka, pa je brižnim istraživanjem došao do vrlo važnih novih rezultata. Do njegove publikacije proći će još dosta vremena, pa kako će u njoj važnu rolu igrati i primjerci zagrebačkoga muzeja, to je potrebno da se ti novo nadošli komadi objelodane u ovome časopisu.

Sl. 1. Olovna pločica iz Popinaca (br. 9).
Nar. vel.

Sl. 2. Fragmenat olovne pločice iz Surduka (br. 10). Nar. vel.

9. Olovna pločica okrugla oblika, s promjerom od 75 mm. Kad su ju našli, zasjekli su ju nekim oštrim oruđem, a inače je dobro sačuvana. Nađena je u Popincima (srez Ruma), dakle na području stare Bassijane, a došla je u ruke tamošnjega ratara Trifuna Mesarovića. Taj ju je darovao muzeju. Prikazani prizor okružen je jajastim krugom i nizom povišenih točaka. U sredini prikazana je, veća od ostalih figura, božica u prepasanom nabranom hitonu. Noge božičine sakrivene su iza tro-nožnoga stola koji stoji pred njom. Na stolu leži riba. Lijevo do glave božičine poprsje Lunino na polumjesecu i sa zvijezdom, a desno poprsje Solovo sa zrakama oko glave. Nad glavom njezinom sastaju se dvije zmijske koje dolaze s lijeva i desna. S lijeva i desna do božice dojahao je po jedan konjanik u prepasanom odijelu. Konji im stoje na ljudskim tijelima ispruženim na zemlji. I ti su ležeći ljudi odjeveni u prepasana nabrana odijela. Ispod toga prizora uzak pojas s kantarosom u sredini,

kojemu s lijeva prilazi kokot, a s desna četveronožac (valjda lav); sasvim dolje tri hljeba. Ovo je prvi cijeli primjerak ovoga tipa. Publicirao ga je, po našoj fotografiji M. Rostovcev u spomenutoj radnji tabla III br. 4. Nažalost je slika tamo preokrenuta. Jedan fragmenat toga tipa nalazi se u Madžarskom narodnom muzeju, a objelodanio ga je Hampel u „Archeologiai Értésítő“ XXIII 1903 str. 359. Odavde sam ga preuzeo u „Vjesnik“ n. s. VIII str. 125 sl. 8. Važno je, da se za taj primjerak navodi da je nađen između Putinaca i Indije, dakle također na teritoriju stare Basijane. Prema tome imade naš muzej sa toga teritorija tri komada, a u Pešti se nalazi četvrti. Dva su primjerka od toga sasvim jednaka. Po svojoj prilici je tu bio jedan centar toga kulta.

Sl. 3. Olovna pločica iz Novih Banovaca (br. 11). Nar. vel.

10. Sitan fragmenat sasvim jednake okrugle pločice, kao da je iz istoga kalupa, dobio je muzej iz Surduka (Rittium) g. 1908. Od prikazane scene sačuvano je nešto malo od desnoga jahača, nešto više od desne ležeće figure, te lav ispod nje. Fragmenat je 37 mm visok, a na najširem mjestu 19 mm širok.

11. Četverouglasta pločica, visoka 90 mm, široka 77, a debela 2 mm. Nađena u Novim Banovcima na Dunavu, i prodana muzeju godine 1928. Bila je svinuta, pa su ju kod nalaza ispravljali, tako da su neki dijelovi nejasni. Prikazana je scena u ediculi omeđenoj lijevo i desno s po jednim stupom, i polukružnim arhivoltom urešenim jajastim ornamentom. Četiri pojasa. U gornjem je pojasu bog Sol na četveropregu, sa sunčanim zrakama u kosi, zemaljskom krugljom u ljevici. Lijevo i desno nad glavama konja po jedna zvijezda. U pojasu ispod toga u sredini božica en face u dugoj prepasanoj haljini, s velikim naušnicama u ušima. Okrenula je glavu na lijevo. Haljinu je sprijeda pridigla, kao da u krilu nešto drži. S lijeva i desna prilazi joj po jedan konjanik. Pozdravljaju ju s uzdignutim rukama. Lijevi konj stoji na ribi, desni na čovječjem tijelu koje je dosta nejasno. Iza lijevoga konjanika stoji potpuno naoružan muškarac, iza desnoga, dosta nejasno, ženska figura, s podignutom desnicom (gest šutnje). U trećem pojasu je u sredini stol, pokriven, i na njem je riba.

Sl. 4. Olovna pločica iz Dalja (br. 12). Nar. vel.

Oko stola, na dušek (t. zv. sigma) sjede tri muškarca. S desne strane dolaze stolu dva gola muškarca, od kojih jedan vodi drugoga za ruku. Lijevo od stola drvo, na koje je obješena zaklana životinja (ovan), s otsječenom glavom. Jedan muškarac u prepasanom radničkom odijelu guli ju, ili joj vadi utrobu, a drugi muškarac, u jednakom odijelu, s ovnovom glavom na svojoj glavi, posmatra taj prizor. U donjem, četvrtom pojasu, u sredini kantaros. K njemu dolazi s lijeva lav, s desna zmija. Sasvim lijevo tronožni stol s ribom, a desno pijetao. U gornjim uglovima pločice, nad edikulom, lijevo i desno po jedna zmija.

12. Četverouglasta olovna ploča, visoka 94, široka 76, debela do 2 mm. Nađena u Dalju na Dunavu i prodana muzeju g. 1932. Ploča je desno malo zasječena, ali je inače vrlo dobro sačuvana. Opis prijašnje pločice dade se sasvim primijeniti ovoj, tako da pripadaju sasvim istom tipu, ali nisu iz istoga kalupa. Taj je tip, čini se, najčešći, pa ga, u neznatnim varijantama, nalazimo u dosta primjeraka. Najsljedniji je jedan primjerak „iz Srbije“ u Madžarskom narodnom muzeju (Hampel, *Archaeol. Ért.* XXIII 1903 str. 347) i jedan primjerak iz Šapca, koji je Hampel mogao objelodaniti po fotografiji dobivenoj iz Narodnoga muzeja u Beogradu (*Archaeol. Ért.* XXV 1905 str. 13). Zanimljivo je, da je jedan primjerak ovoga tipa dospio čak u New York u Metropolitanmuseum of Art. Objelodanila ga Kristina Alexander u *Bulletin-u* toga muzeja XXVII 1931 str. 148 i d. Prema toj publikaciji primjerak je kupljen u Rimu, a nalazište je nepoznato. Sigurno je, međutim, da i taj potječe iz naših krajeva.

13. Olovna pločica visoka 78, široka 75, a debela do 2 mm. Kao nalazište navodi se „Srpska Mitrovica, Zidine“, a kupljena je god. 1905. Vrlo je jasno izrađena, dosta dobro sačuvana. Kad su je našli, zasjekli su je sa stražnje strane, tako da sprijeda imade lijevo gore izbočinu. Radi toga je nešto nejasan desni vanjski konj Solovoga četveroprega. Glavna razdioba je i na ovom reljefu sasvim ista kao i na prijašnja dva. Unutar jednake edikule četiri su pojasa, nešto uža, jer je i pločica za poldrugi centimetar niža. Osobito je uža najgornji pojas sa Solovim četvero-

pregom. Iz ovoga su pojasa ma-knute i zvijezde i metnute u drugi pojas, uz glavu svakoga jahača po jedna. U drugom pojasu novo je to, što lijevi jahač stoji na ispruženom čovječjem tijelu, a desni na ribi; kod prijašnjega tipa stoje obadva muškarca, i onaj koji guli životinju, a i onaj s oinovom glavom, lijevo od drva, na ovoj pločici je drvo između obojice. U najdonjem pojasu poredak je u toliko drugačiji, što je lijevo od posude zmija, a desno lav, dok je kod prijašnjega tipa bilo obratno. Kada sam objelodanio zadnju olovnu pločicu u IX svesci nove

Sl. 5. Olovna pločica iz Mitrovice (br. 13). Nar. vel.

serije ovoga časopisa, onda je i ova pločica već bila u muzeju, ali onda nisam držao da ju treba također objelodaniti, jer sam u osmoj svesci bio opisao sasvim sličnu. Tu sam bio preuzeo iz Hampelove publikacije u *Archaeol. Értés. XXIII* str. 38 br. 52, jer je ona došla (još g. 1809) u Madžarski narodni muzej iz Mitrovice. Ta je ovoj našoj pločici tako slična da se čini da su obadvije izlivenne iz istoga kalupa, ili po istom primjerku. Na obadva primjerka vidi se i to, da su iza lijevanja obrezivana. Čini se da se je u isti kalup, u isti mah lijevalo po više komada, koji su se onda razrezivali. Naš je primjerak objelodanio, po fotografiji koju mu je poslao naš muzej, Rostovcev u spomenutoj publikaciji *Mémoires de l'Académie des Inscr. XXIII* II tab. II br. 4.

14. Desni donji dio okrugle mramorne pločice, sada visok 102, širok do 85, a debeo do 7 mm. Nađen je u Kupi kod Siska prilikom jaružanja u oktobru godine 1913. Od relijefa sačuvani su ostaci od dva pojasa, koji su odijeljeni debelom povišenom crtom. U gornjoj zoni sačuvan je tronožni stol, koji je stajao sigurno u sredini, a na njem riba. Sačuvan je velikim dijelom i desni jahač koji dolazi stolu jašući preko ležećega muškarca. Taj leži

Sl. 6. Ulomak mramorne pločice iz Kupe kod Siska (br. 14). Nar. vel.

na leđima, s pritegnutim nogama, i imade prema gore ispružene ruke. U donjoj zoni dva se muškarca drže za ruke. Između njih, u pozadini, treći muškarac, sa spuštenim rukama, koji imade nešto dugačkoga preko glave, po svoj prilici imade to da bude ovnova glava. Desno od ove scene ovan na desno. Vrlo primitivan posao. Pločica je nekada bila ovalna, imala je oko 17 cm visine, i oko 13 cm širine, tako da je gore po svoj prilici bio još jedan treći pojas.

Inhalt. Die bis zum Jahre 1905 vom Archaeolog. Nationalmuseum in Zagreb erworbenen 8 Stück Bleitäfelchen mit sogen. Kabirendarstellungen sind in dieser Zeitschrift, Neue Serie, Band VIII u IX, publiziert worden. Seither hat das Museum noch vier ganze Bleitäfelchen, ein geringes Fragment eines fünften, und ein kleineres Bruchstück einer dünnen Marmorplatte erworben. Diese neu hinzugekommenen Stücke werden oben unter No. 9—14 publiziert. No. 9 ist ein rundes Bleiplättchen (Durchmesser 75 mm) aus Petrovci bei Ruma, also vom Gebiete der antiken Bassiana, wie das Fragment eines gleichen Stückes im Ungar. Nationalmuseum (Archaeol. Értés. XXIII 1903 S. 359). Dieses Stück ist schon bei Rostovtseff in den Mémoires présentés par divers savants à l'Académie des Inscriptions et Belles-lettres XIII II Taf. III No. 4 abgebildet. No. 10 ist ein kleines Fragment einer gleichen Platte aus Surduk (Rittium). No. 11 und 12 geben einen bekannten Typus wieder. Das erstere (90 mm hoch) stammt aus Novi Banovci (Burgenae), das letztere (Höhe 94 mm) aus Dalj (Teutoburgium). No. 13 (Höhe 78 mm) ist vom Museum wohl schon 1905 erworben, jedoch damals nicht publiziert worden, weil es keinen neuen Typus darstellte, sondern den Typus Hampel, Archaeol. Értés. XXIII 1903 S. 348 No. 52 genau wiederholt. Wichtig ist, dass beide Stücke, sowohl dasjenige in Budapest, als auch das oben beschriebene, aus Mitrovica, also vom Gebiete des antiken Sirmium stammen. Das oben beschriebene Stück ist von Rostovtseff in dem erwähnten Artikel in den Mémoires Taf. II No. 4 publiziert. Das unter No. 14 beschriebene Marmorbruchstück wurde 1913 aus der Kupa bei Sisak (Siscia) ausgebagert (Höhe 102 mm).

ZAGREB

VIKTOR HOFFILLER